

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2019-6-1>

УДК 338.439.4:637.5(477)

JEL F14, Q13

С. О. Іщук

доктор економічних наук, професор, завідувач відділу проблем
реального сектору економіки регіонів

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього
НАН України», м. Львів

e-mail: iso.ird@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3698-9039>

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ВИРОБНИЦТВ В УКРАЇНІ

Визначаються проблеми та окреслюються перспективи розвитку м'ясопереробних виробництв в Україні з огляду на сучасний стан внутрішнього і зовнішнього ринків м'яса. У цьому контексті проведено структурно-динамічну оцінку промислового виробництва м'яса та м'ясних продуктів, а також аналіз зовнішньоекономічних операцій з означеною продукцією в Україні упродовж 2013-2019 рр. Визначено ключові тенденції та окреслено перспективи збільшення українського експорту м'яса птиці, свинини та яловичини за умови збільшення поголів'я тварин. Обґрунтовано актуальні напрями розвитку вітчизняних м'ясопереробних виробництв, зокрема виготовлення товарних кормів.

Ключові слова: виробництво м'яса та м'ясної продукції, курятини, свинини, яловичини, регіони, експорт, імпорт.

Ishchuk S. PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF MEAT PROCESSING MANUFACTURINGS IN UKRAINE

Production of meat and meat products is one of the key segments of domestic processing industry. In 2018, its share in total food production in Ukraine reached 17.78% (vs. 15.93% in 2013). At the same time, the main problem holding back the development of this segment is the reduction of the raw material base for the industrial processing of meat due to the crisis in animal husbandry, especially in pig and cattle breeding. The purpose of the article is to define the problems and to outline the prospects for the development of meat processing manufacturing in Ukraine, given the current state of the domestic and foreign markets of meat raw materials (chicken, pork, beef, etc.). The meat and meat product manufacturing in Ukraine is dominated by poultry meat, which share has increased by 7.22 pp. in the last six years. Instead, the share of meat products decreased by 6.54 pp. These trends indicate the reduction of advanced processing of meat raw materials. This is largely due to the low level of operating profitability of meat product manufacturing in Ukraine – 2.6% in 2018 vs. 3.7% in 2013, while the profitability of poultry meat manufacturing reached 11.3% (vs. 9.1%). Given the latest global trends in changing consumer preferences in favor of dietary types of meat, this poultry development trend in Ukraine has great prospects, especially in regions where there are no large agricultural companies. In contrast to poultry farming, the trends in domestic pig breeding are mostly negative, due to the decrease in the number of pigs caused by outbreaks of African swine fever. An even more critical situation in Ukraine is with the production of beef and veal, which is a direct result of the cattle livestock population reduction by more than 6 times in the last 25 years, as well as of the high cost of meat procurement. The latter is caused by poor livestock feed base. To overcome this problem, it is necessary to increase the volume of domestic production of compound feeds and their components. In particular, a promising area for the development of meat processing in Ukraine is the production of animal origin feeds, the raw material for which is food waste. Integrated use of meat raw materials will ultimately increase the level of profitability of this segment of the processing industry.

Keywords: production of meat and meat products, chicken, pork, beef, regions, exports, imports.

Постановка проблеми. Виробництво м'яса та м'ясних продуктів – один з ключових сегментів вітчизняної харчової промисловості. У 2018 р. його частка у загальному виробництві харчових продуктів в Україні досягла 17,78% (проти 15,93% у 2013 р.). Водночас основною проблемою, що стримує розвиток названого сегмента, є скорочення сировинної бази для промислової переробки м'яса через кризовий стан тваринництва. Зауважимо, негативні зміни у заготівлі основних видів тваринницької продукції стали наслідком несистемної та неефективної трансформації українського агропрому шляхом руйнування великих спеціалізованих господарств з вирощування та відгодівлі, передусім великої рогатої худоби і свиней. Як наслідок, до 2013 р. (порівняно з 1990 р.) виробництво продукції тваринництва в усіх категоріях сільськогосподарських підприємств в Україні скоротилось на понад 50%. У подальшому падіння значень цього показника призупинилось, але вгаслі-

док зростання лише одного сегмента – птахівництва (заготівлі м'яса курятини). Натомість вітчизняне свинарство і скотарство продовжує перебувати у кризовому стані, передусім через скорочення поголів'я свиней і великої рогатої худоби (ВРХ).

Аналіз останніх досліджень. З огляду на стратегічну важливість агропромислової сфери для забезпечення соціально-економічного розвитку, вітчизняні науковці провели низку комплексних досліджень аграрного ринку, зокрема інституційного середовища продовольчого ринку в Україні, враховуючи світовий досвід [1; 2]. У [3] широко висвітлено науково-аналітичні засади формування організаційно-економічного механізму збалансованого розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів. Сучасні тенденції функціонування сектору м'ясопереробки в Україні досліджено в [4], а перспективи розвитку товарного кормо виробництва – у [5].

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

Метою статті є визначення проблем та окреслення перспектив розвитку м'ясопереробних виробництв в Україні з огляду на сучасний стан внутрішнього і зовнішнього ринків м'яса (курятини, свинини, яловичини та ін.).

Основні результати дослідження. Згідно з попередніми даними ДССУ, у 2019 р., після

трьохрічної позитивної динаміки, темп приросту промислового виробництва м'яса та м'ясних продуктів в Україні знову став від'ємним (табл. 1). Найбільше падіння виробництва відбулось у сегментах іншого м'яса (конини, кролятини, баранини та козятини) і субпродуктів, а також яловичини і телятини (негативний тренд з 2017 р.).

Таблиця 1

Темпи приросту промислового виробництва м'яса та м'ясних продуктів в Україні, %

Код продукції	Назва продукції	2014/2013	2015/2014	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2018
10.11	М'ясо (охолоджене і заморожене), у т. ч.:	6,46	-0,05	4,24	-2,04	1,08	-10,95
	яловичина і телятина	-10,93	-0,12	7,89	-3,51	-1,47	-19,97
	свинина	16,59	-0,45	2,99	-1,47	2,23	-5,82
	інше м'ясо та субпродукти	4,60	31,23	-16,53	5,83	2,36	-84,86
10.12	М'ясо свійської птиці	-3,12	1,69	5,37	5,41	7,77	-2,10
10.13	М'ясні продукти	-11,68	-8,02	-3,62	1,00	2,22	-3,38
	Всього	-3,67	-1,24	2,92	2,72	5,08	-4,21

Джерело: авторські розрахунки за даними [6].

У структурі промислового виробництва м'яса та м'ясних продуктів в Україні домінує м'ясо свійської птиці, частка якого за останні шість років зросла на 7,22 в. п. (табл. 2). Натомість частка м'ясних продуктів (які включають ковбасні, копчені, консервовані та інші вироби з м'яса) скоротилась на 6,54 в. п. Такі тенденції свідчать про згортання

поглибленої переробки м'ясної сировини, зокрема свинини, яловичини і телятини та ін. видів. Значною мірою це спричинено низьким рівнем операційної рентабельності виробництва м'ясних продуктів в Україні – 2,6% у 2018 р. проти 3,7% у 2013 р., тоді як рентабельність виробництва м'яса свійської птиці досягла 11,3% (проти 9,1%).

Таблиця 2

Структура промислового виробництва м'яса та м'ясних продуктів в Україні, %

Код продукції	Назва продукції	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
10.11	М'ясо (охолоджене і заморожене), у т. ч.:	19,93	22,02	22,29	22,58	21,53	20,71	19,25
	яловичина і телятина	7,25	6,71	6,78	7,11	6,68	6,26	5,23
	свинина	12,49	15,11	15,23	15,24	14,62	14,23	13,99
	інше м'ясо та субпродукти	0,19	0,20	0,27	0,22	0,23	0,22	0,04
10.12	М'ясо свійської птиці	51,40	51,69	53,23	54,49	55,92	57,36	58,62
10.13	М'ясні продукти	28,67	26,29	24,49	22,93	22,55	21,93	22,13
	Всього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: авторські розрахунки за даними [6].

Виробництво м'яса загалом є експортоорієнтованим сегментом вітчизняної харчової промисловості. Так, у 2018 р. частка експорту у промисловому випуску м'яса склала 23,42%, що на 10,86 в. п. більше, ніж у 2013 р. Водночас частка експорту у випуску м'ясних продуктів становила лише 0,68% (проти 0,53%). Тобто на зовнішніх ринках реалізується лише продукція первинної переробки м'яса. У структурі українського експорту м'яса та продуктів з нього стабільно домінують товари групи «М'ясо та істивні субпродукти» (20 код за УКТЗЕД). У 2018 р. їх частка становила 99,19% (98,34% у 2013 р.). Так, на товари підгрупи «М'ясо та істивні субпродукти птиці» (207 код) припало 86,09% (81,44%). За 11 місяців 2019 р. значення цих показників досягли 99,36% і 88,91% відповідно [7].

Упродовж 2014-2018 рр. сумарні темпи приросту українського експорту м'яса та продуктів з нього склали 113,89%. Зокрема, обсяги експорту м'яса та

істивних субпродуктів зросли на 115,74%, тоді як продуктів з м'яса (код 16) – лише на 4,3%. Водночас сумарний імпорт м'яса за вказаний період скоротився на 19,13%, а надто продуктів із м'яса – на 61,29%. Товарна структура українського імпорту в досліджуваному сегменті харчової промисловості аналогічна структурі експорту – у ній домінують м'ясо та істивні субпродукти птиці (55,78% у 2019 р.). Проте Україна імпортувала дешевші види м'ясної продукції: середньорічна ціна експорту м'яса та істивних субпродуктів птиці у 2018 р. становила 1,54 дол. США / кг, а імпорту – 0,38 дол. США / кг.

Лише за п'ять років Україна перетворилася з нетто-імпортера курятини в її нетто-експортера, увійшовши у першу десятку світових постачальників цього виду м'яса і трійку у країнах-членах ЄС. Стрімкому розвитку названого сегмента переробної промисловості сприяло збільшення потужностей та оновлення виробничої інфраструктури (у т. ч. завдяки дотаціям з держбюджету). Окрім того, виробництво

курятини має низку конкурентних переваг порівняно з іншими видами м'яса, серед яких найкоротший цикл заготівлі м'ясної сировини і найнижча ціна. Як наслідок, упродовж останніх років стабільно зростає попит на цей вид м'яса як на внутрішньому, так і на світовому ринку, зокрема у країнах, де інтенсивно збільшується кількість населення.

Упродовж 2019 р. виробництво м'яса птиці в Україні збільшилось майже на 9% (до 1,4 млн т), а споживання – на 3,8% і склало 24,6 кг на душу населення (проти 23,7 кг у 2018 р.). Водночас роздрібні ціни на курятину зросли на 4%, тоді як індекс FAO світових цін на цей вид м'яса склав 7% (найменше, порівняно з іншими видами м'яса, через істотне збільшення виробництва та посилення конкуренції у цьому сегменті). За 2019 р. український експорт м'яса птиці збільшився на 23,3% і досяг 408 тис. т, а імпорт – лише на 2,3% і склав 136 тис. т [7]. Основними споживачами цього виду продукції з України були Нідерланди, Словаччина і Саудівська Аравія, тоді як імпорт надходив з Польщі, Німеччини та Угорщини.

Загалом позитивна динаміка виробництва м'яса птиці в Україні вказує на перспективи до подальшого розширення його експорту. За прогнозами, до 2030 р. в ЄС можливе зростання попиту на імпортувану продукцію в цьому сегменті на 24%, що могли б частково задовольнити вітчизняні виробники курятини. Підстави для оптимізму у цьому контексті дала наприкінці 2019 р. ратифікація Європарламентом угоди з Україною, згідно з якою передбачено суттєве (на понад 50 тис. т) збільшення безмитних квот для експорту українського м'яса птиці до країн-членів ЄС: до 68,4 тис. т у 2020 р. і до 70 тис. т – у 2021 р. З огляду на досить високий рівень ввізного мита до ЄС для цієї продукції (від EUR19 до EUR130 за 100 кг чистої ваги), досягнуті домовленості сприятимуть посиленню позицій України як експортера цього виду продукції. Проте недавня (наприкінці січня 2020 р.) заборона ЄС на імпорт української курятини через виявлення на території нашої країни пташиного грипу актуалізує необхідність пошуку нових сегментів на перспективних ринках Африки та Східної Азії, де зростає попит на цей вид м'яса.

У 2021 р. планується перегляд умов угоди щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (Deep and Comprehensive Free Trade Area; DCFTA). Тому важливо ставити питання щодо диференціації квот на експорт різних видів продукції птахівництва, зокрема курятину, індичатину та інші види м'яса. Це сприятиме виходу на європейські ринки нішевих видів продукції (м'яса качок, гусей, цесарок). Перевагою нішевих ринків птахівництва (і зовнішніх, і внутрішнього) є те, що вони не монополізовані великими агропромисловими компаніями, що надає додаткові перспективи для вітчизняних товаровиробників як у площині експорту, так і в площині імпортозаміщення. До прикладу, обсяги імпорту в Україну м'яса індички у 2018 р. становили 8,7 тис. т [7]. Потенційно цю нішу на внутрішньому споживчому ринку може зайняти українська продукція.

Можливість збільшення експортного потенціалу і задоволення внутрішнього попиту на нішеві види м'ясної продукції стане додатковим стимулом для розвитку в Україні малого і середнього агробізнесу, оскільки у невеликих індивідуальних господарствах зосереджено вирощування близько 97% поголів'я качок і 94% – гусей [8]. Своєю чергою, розширення сировинної бази сприятиме збільшенню обсягів промислового виробництва м'яса птиці та продуктів з нього, а саме: паштетів, м'ясних мусів та інших видів продукції поглибленої переробки. З огляду на новітні тенденції у зміні споживчих уподобань на користь дієтичних (нішевих) видів м'яса, цей напрям розвитку птахівництва в Україні має великі перспективи, передусім у тих регіонах, де відсутні великі агропромислові компанії.

На противагу птахівництву, тренди у вітчизняному свинарстві здебільшого негативні. Станом на 1 січня 2020 р. поголів'я основного стада свиней в Україні зменшилось на 4,9% порівняно з аналогічним періодом 2019 р. Зокрема, через масштабний спалах АЧС у серпні 2019 р. Львівська область втратила близько третини поголів'я свиней. Окрім того, станом на початок листопада 2019 р. зменшення кількості свиней зафіксували у свинокомплексах Тернопільської (-23%, або 38,8 тис. голів проти аналогічного періоду 2018 р.), Полтавської (-16%, або 36,8 тис. голів), Запорізької (-16,2%, або 25,5 тис. голів) та Дніпропетровської (-5,7%, або 16,5 тис. голів) областей [8]. Натомість відбулось збільшення виробничих потужностей свинарів Київської, Харківської та Чернігівської областей майже на 100 тис. голів. Понад 96% виробленої свинини (4,3 млн свиней) сільгоспдприємства спрямували на промислову переробку (бійні та м'ясокомбінації), що на 3,7% перевищило показник січня-листопада 2018 р.

Зменшення у 2019 р. дефіциту свинини на внутрішньому ринку унаслідок активної реалізації свиней на забій, а також менш сприятливої для імпортерів операцій цінової кон'юнктури (як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках) стали основними причинами скорочення імпорту цього виду м'яса в Україну на 16,7% [7]. Основним постачальником свинини до України залишається Польща, на яку припадає 42% імпортованої продукції, тоді як на Німеччину – понад 17%, а Канаду – 13,5%. На тлі скорочення імпорту обсяги українського експорту свинини зросли на 24,2%. Одним зі сталих напрямів зовнішніх поставок цього виду м'яса з України стали ОАЕ, які станом на початок грудня забезпечили понад 30% експортної виручки від торгівлі свининою. Другу і третю позицію серед імпортерів посідають Гонконг і В'єтнам. Таким чином, в українському експорті свинини домінує азійський напрямок. Водночас Грузія надалі імпортує переважно товарне поголів'я свиней.

За прогнозами січневого звіту USDA (Міністерства сільського господарства США), виробництво свинини в країнах-членах ЄС має скоротитись на 150 тис. т порівняно з показниками минулого звіту. Такі прогнози частково спричинені скороченням виробництва свинини в Польщі через

АЧС. Натомість в Україні упродовж 2019 р. було зафіксовано у понад два рази менше спалахів цього захворювання, аніж у 2018 р. За інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин (МЄБ), у січні 2020 р. у Польщі відбулось 46 нових спалахів АЧС, тоді як в Україні – лише три. Проте сьогодні для відновлення сектору свинарства вітчизняним виробникам не вистачає фінансової підтримки з боку держави, зокрема компенсації за знищене поголів'я свиней унаслідок АЧС.

Ще критичніша ситуація в Україні з виробництвом яловичини і телятини, що є прямим наслідком зменшення за останні 25 років поголів'я ВРХ у понад шість разів. Станом на 1 січня 2020 р. значення цього показника знизилось на 5,7% порівняно з аналогічним періодом 2019 р. [8]. Однією з основних причин скорочення поголів'я ВРХ заготівельного призначення і, як наслідок, виробництва яловичини і телятини упродовж 1994-2016 рр. була збиткова діяльність цього сегмента вітчизняного агропрому через високу собівартість виготовлення м'ясної продукції, великі терміни окупності капіталу, а також низькі закупівельні ціни на м'ясу сировину.

Поглиблення євроінтеграційних процесів, стабілізація та поступове зростання доходів населення, а відтак збільшення попиту вітчизняних споживачів на високоякісні сорти м'яса ВРХ в умовах слабкої конкуренції на внутрішньому ринку (передусім через низьку прибутковість виробництва м'ясної продукції) сукупно сприяли зростанню обсягів імпорту останніми роками. Попри зниження загального рівня споживання яловичини в Україні, з 2018 р. зростає попит на заморожену імпортну високоякісну продукцію, яка реалізується великими торговими компаніями через роздрібні мережі. Основним постачальником яловичини в Україну є Литва, на яку припадає понад 50% загального обсягу імпорту цього виду м'яса. Потужними експортерами є також Польща і Республіка Білорусь.

Вагомою причиною послаблення конкуренції на внутрішньому ринку яловичини є збільшення частки експортоорієнтованих виробників. Так, у 2017 р. експорт мороженої яловичини з України зріс на 54,22%, що частково було пов'язано з підвищенням цін на цей вид продукції. Варто також відзначити, що серед вітчизняних виробників починає розвиватися технологія глибокого заморожування м'яса, яка дозволяє зберігати м'ясні продукти набагато довше і експортувати їх на великі відстані. Однак через подальше скорочення поголів'я ВРХ обсяги експорту мороженої та охолодженої яловичини з України за 11 місяців 2019 р. зменшились на 11,8% і на 1,4% відповідно порівняно з аналогічним періодом 2018 р. [7]. Найбільше замороженої яловичини (яка домінує в загальному обсязі експорту цього виду м'яса) було продано до Казахстану (22,9 млн дол. США), а охолодженої – до Білорусі (31,7 млн дол. США) і Туреччини (8,7 млн дол. США). Республіка Білорусь є одним з основних торговельних партнерів України у агросекторі. З осені 2019 р. у цій країні почали діяти обмеження на ввезення яловичини з Китаю і Росії, що відкриває нові можливості для українських експортерів.

Пошук нових і розширення традиційних ринків збуту вбачається ключовим драйвером розвитку вітчизняного виробництва яловичини в умовах низького внутрішнього попиту на цей вид м'яса. Продукція з яловичини є одним з найбільш перспективних напрямів агропромислового експорту. Обсяги зовнішніх поставок з України яловичини і телятини становлять понад 40 тис. т і мають значний потенціал для подальшого зростання, враховуючи збільшення попиту на світовому ринку. Якщо всі умови й дозволи на експорт цього виду м'яса будуть погоджені з країнами Близького Сходу і Північної Африки, вітчизняний тваринницький сектор отримає новий імпульс для розвитку. Однак сьогодні можливості розширення українського експорту яловичини об'єктивно обмежені значним скороченням її промислового виробництва через тривале зменшення поголів'я ВРХ та високим рівнем поточних і капітальних витрат.

Проблема значної витратності виробництва м'ясної продукції в Україні безпосередньо пов'язана з незадовільним рівнем технічного та ресурсного забезпечення цього сегмента харчової промисловості. Так, дві третини поголів'я ВРХ (66,5%) і значна частина свиней (42,37%) вирощується у господарствах населення, які перманентно не здатні забезпечити належні технологічні, санітарні та організаційні умови для заготівлі якісних сортів м'ясної сировини у великих обсягах. Висока собівартість виготовлення м'ясної продукції значною мірою спричинена також незадовільною кормовою базою тваринництва, тобто здебільшого неякісними але водночас дорогими кормами. Останнє, своєю чергою, є наслідком впливу багатьох чинників, серед яких можна виділити: монополізацію українського ринку кормів і ветпрепаратів; відсутність контролю та обліку собівартості виготовлених кормів; застарілі методики створення тваринних раціонів; фальсифікація кормів, кормових добавок і ветпрепаратів; технологічні помилки під час виготовлення кормів та ін.

У сучасних економічних умовах саме комбікорми є основою відгодівлі сільськогосподарських тварин у промислових масштабах, а відтак заготівлі м'ясної сировини. Переробка зернових на комбікорм в Україні загалом демонструє позитивну динаміку – за підсумками 2018 р. значення цього показника зросло на 13,2% (до 1,8 млн т) [6]. Найбільше споживання комбікормів відбувається у сегменті птахівництва, яке продовжує активно розвиватися і нарощувати виробництво. Натомість у розведенні ВРХ і свинарстві – протилежні тенденції. Певною мірою негативні тренди споживання комбікормів можна пояснити скороченням поголів'я названих видів тварин, але основними причинами є згадані вище, тобто висока ціна і низька якість кормової бази в Україні.

Висновки. Розвиток м'ясопереробної промисловості в Україні стримує звуження сировинної бази виробництв (мова йде про тенденційне зменшення поголів'я свиней і ВРХ), яке значною мірою спричинене незадовільною кормовою базою тваринництва. Отже, для забезпечення стабільної роботи і подальшого збільшення виробничого та експортного потенціалу вітчизняних м'ясопереробних

підприємств необхідний комплексний підхід: з одного боку, стимулювання розвитку тваринництва (у напрямі зростання поголів'я для отримання м'ясної сировини належної кількості та якості), а з іншого – оптимізація процесів виготовлення комбікормів та їх компонентів.

Звідси, перспективним напрямом є виробництво кормів тваринного походження. Так, у світовій практиці широкого розповсюдження у відгодівлі свиней набули відходи м'ясопереробної промисловості. Ця група кормів характеризується високим умістом легкоперетравного протеїну і застосовується для збалансування раціонів комбікормів та збагачення протеїном добавок. Споживання таких кормів дозволяє забезпечити потреби свиней у поживних речовинах, макро- та мікроелементах і вітамінах для отримання якісної м'ясної продукції (свинини) і досягнення найвищої ефективності промислового виробництва.

Загалом ринок кормів тваринного походження має великий потенціал для розвитку не лише у сегменті свинарства. Активні урбанізаційні процеси, а відтак зміна традицій і побутової культури населення призводить до збільшення кількості домашніх тварин, основу раціону харчування яких становлять корми тваринного походження. Останні стають важливим напрямом розвитку м'ясопереробних виробництв, сировиною для виготовлення продукції яких є здебільшого відходи харчової промисловості. Таким чином, технології поглибленої переробки агросировини стимулюють створення виробництв замкненого циклу. У цьому контексті для України актуальним є також розвиток виробництв із виготовлення харчових добавок і концентратів для м'ясопереробної промисловості. Розширення виробництва додаткових видів продукції дозволить збільшити обсяги виготовлення не лише м'ясних виробів, але й медичних препаратів, кормових і технічних продуктів. Комплексне використання м'ясної сировини у підсумку забезпечить зростання рівня прибутковості цього сегмента харчової промисловості.

Список використаних джерел

1. Охріменко І. В. Наукові основи макроекономічного аналізу аграрного ринку. *Агросвіт*. 2015. № 17. С. 3-7.
2. Ібатулін М. І. Інституційне середовище продовольчого ринку: зарубіжний досвід і вітчизняне сьогодення. *Вісник аграрної науки*. 2015. № 10. С. 64-68.
3. Мамчур Л. В. Формування організаційно-економічного механізму збалансованого розвитку ринку м'яса та м'ясопродуктів. *Економіка АПК*. 2017. № 8. С. 38-47.
4. Бергер А. Д. Сучасні тенденції розвитку м'ясопереробної галузі України. *Інтелект XXI*. № 1. 2017. С. 41-51.
5. Вороньцька І. С., Спринчук Н. А., Кравчук О. О. Перспективи розвитку товарного

кормовиробництва в Україні. *Агросвіт*. 2018. № 3. С. 12-18.

6. Виробництво промислової продукції за видами по регіонах. *Державна служба статистики України*: сайт. 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/pr/ovp/ovp_u/arh_ovp.html

7. Митна статистика. *Державна фіскальна служба України*: сайт. 2019. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/fl1>

8. Тваринництво України: стат. зб. *Державна служба статистики України*: сайт. 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/05/zb_tu2018.pdf

References

1. Okhrimenko, I. V. (2015). Naukovi osnovy makroekonomichnoho analizu ahrarnoho rynku [Scientific basis of macroeconomic analysis of the agricultural market]. *Ahrosvit – Agrosvit*, 17, 3-7. [in Ukrainian].
2. Ibatullin, M. I. (2015). Instytutsiynе seredovyshe prodovol'choho rynku: zarubizhnyy dosvid i vitchyznyane s'ohodennya [Institutional environment of the food market: foreign experience and domestic present]. *Visnyk ahraranoi nauky – Bulletin of agrarian science*, 10, 64-68. [in Ukrainian].
3. Mamchur, L. V. (2017). Formuvannya orhanizatsiyno-ekonomichnoho mekhanizmu zbalansovanoho rozvytku rynku m'iyasa ta m'iyasoproduktiv [Formation of organizational and economic mechanism for balanced development of the meat and meat products market]. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 8, 38-47. [in Ukrainian].
4. Berher, A. D. (2017). Suchasni tendentsiyi rozvytku m'iyasopererobnoyi haluzi Ukrayiny [Current trends in the meat processing industry in Ukraine]. *Intelect XXI – Intelligence XXI*, 1, 41-51. [in Ukrainian].
5. Voronetska, I. S., Sprynchuk, N. A. & Kravchuk, O. O. (2018). Perspektyvy rozvytku tovarnoho kormovyrobnytstva v Ukrayini [Prospects for the development of commodity feed production in Ukraine]. *Ahrosvit – Agrosvit*, 3, 12-18. [in Ukrainian].
6. Vyrobnytstvo promyslovoi produktsiyi zavvydamy po rehionakh [Production of industrial products by type by region]: Statistical publication (2019). *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/pr/ovp/ovp_u/arh_ovp.html [in Ukrainian].
7. Mytna statystyka [Customs statistics] (2019). *State Fiscal Service of Ukraine*: Website. Retrieved from <http://sfs.gov.ua/ms/fl1> [in Ukrainian].
8. Tvarynnytstvo Ukrayiny [Livestock of Ukraine]: Statistical publication (2019). *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/05/zb_tu2018.pdf [in Ukrainian].

Надійшло 11.12.2019 р.